

SOCIÁLNÍ SLUŽBY NEŽIJÍ VE VZDUCHOPRÁZDNU

ROZHOVOR S LADISLAVEM PRŮŠOU NA TÉMA NÁRODNÍ STRATEGIE ROZVOJE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Měl jste již možnost seznámit se s návrhem Národní strategie rozvoje sociálních služeb pro období 2014 až 2020? Mohl byste stručně uvést některá vaše stanoviska k tomuto materiálu?

V první řadě je potřeba ocenit skutečnost, že ministerstvo tento materiál zpracovalo a začalo ho konzultovat s širokým okruhem zainteresovaných subjektů, nicméně si myslím, že v předložené podobě je materiál nutno chápat pouze jako východisko pro další diskuse o koncepčních směrech rozvoje sociálních služeb v následujícím období.

Které oblasti máte na mysli?

V první řadě je potřeba mít na zřeteli oblasti financování sociálních služeb, protože i v této oblasti jde bohužel „až na prvním místě“ o peníze. Kritiky stávajícího stavu zaznělo již dost, a je proto potřeba hledat konstruktivní řešení této problematiky. Podle návrhu národní strategie se předpokládá, že stávající systém dotací by byl nahrazen systémem tzv. vyrovnávacích plateb tak, aby tento systém byl v souladu s pravidly EU z hlediska podpory služeb obecného ekonomického zájmu. Osobně se domnívám, že v ČR s ohledem na rozdělení kompetencí mezi státní správu a samosprávu tento způsob financování nepřispěje k žádoucímu rozvoji zejména služeb

sociální péče. Princip vyrovnávacích plateb je navíc založen mj. na tom, že poskytovatel má včas informaci o výši možné podpory, což je samozřejmě správně, nicméně v průběhu roku musí upřesňovat výši finančních prostředků, které získal z dalších zdrojů a vracet případně přeplatky. Jak budou motivováni k rozvoji nabídky služeb? Jak budou motivováni k získávání dalších finančních prostředků? V tomto směru je podle mého názoru vyrovnávací platba ještě horším řešením než dřívější dotace na lůžko, které byly poskytovány do r. 2006.

Jaké řešení máte tedy na mysli?

Podstatně efektivnějším nástrojem by bylo využití stávajícího objemu dotací, které jsou dnes poskytovány na tyto služby, a z nich navýšit příspěvek na péči diferencovaně v závislosti na tom, kde jsou služby poskytovány tak, aby úhrada klienta spolu s výší tohoto příspěvku a úhradou za poskytovanou ošetrovatelskou péči v pobytových zařízeních kryla průměrnou celostátní výši nákladů na tyto služby. Obdobný způsob diferenciací výše příspěvku na péči je využíván např. na Slovensku nebo v Německu. Proč přiznávat každoročně poskytovatelům sociálních služeb vyrovnávací platbu z veřejných zdrojů, když mohou využít jiné formy a ces-

ty, které máme již k dispozici, v tomto případě příspěvek na péči. Je samozřejmé, že součástí této změny by musela být i změna způsobu výplaty příspěvku na péči, ČR nemůže být nadále jedinou v zemi v Evropě, kde se příspěvek na péči vyplácí pouze v peněžním vyjádření.

V Národní strategii se hovoří o potřebě vzniku sítě sociálních služeb, která by měla odrážet konkrétní potřeby služeb v jednotlivých regionech.

Na úvod je potřeba zmínit dvě skutečnosti. Za prvé jde o to, že sociální služby jsou poskytovány v samosprávné působnosti obcí, měst a krajů. Za druhé jde o to, že z návrhu národní strategie lze nepřímo dedukovat, že za zabezpečování potřeb osob ve stáří by měli být odpovědní přímo jejich uživatelé, popř. jejich rodiny, neboť stáří je možné považovat za předvídatelnou životní a sociální situaci a je proto zcela legitimní podle principu subsidiarity přenést odpovědnost za zajištění ve stáří na občana nebo jeho rodinu.

Ve své samosprávné působnosti mají všechny obce bez ohledu na svoji velikost stejné kompetence. Upozorňuji, že podle výsledků Sčítání lidu, domů a bytů bylo v r. 2011 v ČR celkem 6 251 obcí, přitom ale 90 % obcí mělo méně než 2 000 obyvatel,

NÁRODNÍ STRATEGIE ROZVOJE SOCIÁLNÍCH SLUŽEB PRO OBDOBÍ 2014–2020

MPSV připravilo návrh Národní strategie a v této fázi probíhají připomínky odborníků. Redakce požádala jednoho z nich, prof. MARTINA POTUČKA, o názor na tento dokument.

Má podle vás smysl zpracovávat „národní“ strategii, nebylo by lepší, aby se rozvoj sociálních služeb plánoval v krajích a obcích? Což už se stejně děje, i když v kratších horizontech (střednědobé plány).

Právě naopak. Myslím, že by i kraje a obce uvítaly, kdyby měly k dispozici odpovědně (a tedy za účasti všech dotčených) zpracovanou strategii na národní úrovni, na níž by mohly vázat i své rozvojové představy a rozhodnutí bez rizika, že „seshora“ přijde po pár měsících opět nějaká jiná představa priorit rozvoje sociálních služeb a tedy i podoby jejich legislativní a finanční podpory.

Jaké zásadní nedostatky by jste strategii vytkl?

Moje pracoviště, Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, už před pár lety analyzovalo kapacity strategického vládnutí v naší zemi. Ta publikace se měla původně nazývat „Strategické vládnutí v České republice“, ale po zjištění skutečného stavu jsme ji museli přejmenovat na „Strategické vládnutí a Česká republika.“ Je to jednoduché a smutné zároveň: strategie u nás neumíme dodnes dělat tak, aby se staly skutečně účinným nástrojem řízení. V předloženém dokumentu najdeme mnoho zajímavých

dílčích informací a inspirací. Na druhou řadu ale ani on příliš nevybočuje z řady, co se týče běžně se vyskytujících nedostatků: analýze stavu schází prognóza vývoje potřeb občanů, orientace směřuje více k rozvoji nástrojů (financování a struktura služeb), není zřejmé, jakým způsobem byla vybrána „témata“, která jsou dále rozpracována, charakteristika cílů a odpovědnosti za jejich naplnění je nekonkrétní. Na omluvu autorů je ale třeba uvést, že podobná situace panuje i v tvorbě jiných strategií jak na úrovni vlády, tak i resortů, na které by měla strategie sociálních služeb plynule navazovat.

v těchto obcích žilo celkem 28% obyvatel ČR. Tyto obce nemají dostatek finančních prostředků ani odborníků na to, aby těmto svým občanům sami zajišťovali potřebné sociální služby. Obec s pověřeným obecním úřadem nebo s rozšířenou působností přitom nemá žádnou povinnost poskytovat sociální služby pro občany ve svých spádových obcích, proto s rostoucí vzdáleností od těchto měst klesá dostupnost nejenom sociálních, ale všech veřejných služeb. Navíc podle § 35, odst. 2 věty druhé obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Stručně řečeno, pokud tedy dnes obec „nic nedělá“, dodržuje zákon... Proto si myslím, že by to měl být právě kraj ve své samosprávné působnosti, který by se měl starat o zajišťování služeb sociální péče v těchto malých obcích tak, aby jejich občané nebyli diskriminováni nižší dostupností těchto služeb a nebyli ohroženi sociálním vyloučením.

Postrádáte v textu ještě něco významného?

V celém textu postrádám velmi mnoho informací. Např. v analytické části zcela chybí údaje o tom, jaké jsou celkové náklady na poskytované služby, jak se vyvíjejí náklady na jednotlivé typy sociálních služeb, jaká je jejich struktura, chybí mi zde porovnání vybavenosti jednotlivých regionů jednotlivými službami, postrádám

zde komparace týkající se rozsahu poskytovaných jednotlivých služeb v zahraničí a v naší zemi, charakteristiku trendů vývoje sociálních služeb v evropských zemích, atd. Následně v textu postrádám jakékoli úvahy o budoucím směřování sociálních služeb, o tom, jak se budou vyvíjet potřeby jednotlivých služeb a jaké to bude mít ekonomické, sociální a další dopady.

Dále v textu postrádám zejména jakékoli úvahy o propojení a vazbách sociálních služeb na související, popř. navazující oblasti. Sociální služby nežijí ve vzduchoprázdnu, jejich systém plánování nemůže mít vlastní struktury, které jsou izolované od ostatních struktur, ale musí být

V tomto směru je podle mého názoru vyrovnávací platba ještě horším řešením než dřívější dotace na lůžko, které byly poskytovány do r. 2006.

nedílnou součástí plánovacích a koncepčních procesů na všech úrovních veřejné správy. Konkrétně jde např. o to, že pokud se - na-

prосто správně - uvažuje o propojení sociálních a zdravotních služeb a vytvoření systému dlouhodobé péče, je potřebné věnovat se vazbám mezi sociálními službami, zejména službami sociální péče, a zdravotní péčí. Pokud je - opět naprosto správně - kladen důraz na poskytování sociálních služeb v přirozeném domácím prostředí jednotlivých klientů, je potřeba znát, v jakých bytových podmínkách, např. z hlediska bezbariérovosti, klienti, resp. potencionální klienti sociálních služeb žijí. Pokud je - opět naprosto správně - kladen důraz na kvalitu poskytování sociálních služeb, je potřeba věnovat pozornost otázce vzdělávání sociálních pracovníků a z tohoto titulu i např. otázce, zda jsou střední

a vysoké školy v současné době - i s ohledem na očekávané demografické tendence - připraveny absorbovat zvýšené požadavky na vzdělávání v této oblasti. Pokud se poskytování sociálních služeb v současné době soustřeďuje do větších měst v jednotlivých regionech, je potřeba věnovat pozornost otázce dopravní dostupnosti těchto měst z okrajových částí jejich spádových obcí.

Pokud se hovoří o Národní strategii rozvoje sociálních služeb, jaké rozvojové prvky v ní spatřujete?

Je potřeba ocenit, že hlavní důraz je kladen na kvalitu poskytování sociálních služeb, včetně kritických vyjádření týkajících se inspekce kvality poskytovaných sociálních služeb. Bohužel důraz na kvalitu poskytovaných služeb je jediný prvek, který lze označit za rozvojový. Pokud se má jednat o Národní strategii rozvoje (podtrhuji rozvoje) sociálních služeb pro období 2014 - 2020, domnívám se, že by pozornost měla být věnována např. demografickým důsledkům na vytvoření nových pracovních míst. Na základě poznatků z Německa získaných v souvislosti přechodu na nový systém financování sociálních služeb prostřednictvím příspěvku na péči by totiž změna systému financování sociálních služeb v ČR mohla přispět k vytvoření až 11 800 nových pracovních míst. Této problematice však v předloženém textu není věnována žádná pozornost. Obdobně bych mohl hovořit např. o důsledcích stárnutí populace na potřebu vzdělávání sociálních a zdravotních pracovníků, těch oblastí by se našla řada.

Děkujeme za rozhovor.

Lenka Kaplanová

Jedním z cílů strategie je zvýšit kvalitu sociální péče deinstitucionalizací, tedy snižováním počtu osob v ústavní péči. Jak se to slučuje s faktem, že většina pobytových zařízení má víc žádostí, než míst?

To je právě otázka, na kterou - bez důkladné analýzy a prognózy potřeb klientů - nedává strategie přesvědčivou odpověď. Právě proto takto pojatá a prezentovaná deinstitucionalizace jako strategický cíl mnohem více připomíná jen politické heslo bez potřebného zdůvodnění. A máme ještě v živé paměti, jak takové, úzce politicky či ekonomicky motivované, „reformy“ v nedávné minulosti v resortu práce a sociálních věcí dopadly, kolik škod nakonec napáchaly...

Existuje nějaká prognóza, jak rozvoj sociálních služeb ovlivní růst počtu soukromých poskytovatelů, kteří zaplňují tržní mezeru hlavně v oblasti pobytových služeb?

O žádné takové prognóze nevím. I bez ní je však zřejmé že bude-li i nadále přetrvávat stav chronického podfinancování sociálních služeb z veřejných rozpočtů, bude kapacita soukromých poskytovatelů vzhledem k rostoucí poptávce růst také - a tím bude za jinak stejných okolností růst i nerovnost přístupu k sociálním službám v závislosti na obsahu peněženek uživatelů či jejich příbuzných.

Podle vás je strategie spíše orientovaná na poskytovatele sociálních služeb než na uživatele. Co vás k tomuto závěru vede?

Jak už jsem uvedl, celý dokument se skutečně soustřeďuje především na rozbor potřeb poskytovatelů, na stanovování podmínek a cest rozvoje institucí. Vypadá to skoro tak, jako by si do budoucna vystačily samy se sebou... O aktuálních potřebách občanů této země, které jsou už dnes velmi diferencované, a o dynamice je-

jich budoucího vývoje se nedovídáme skoro nic.

Co byste doporučil autorům národní strategie?

Aby přesvědčili svoje nadřízené, že na nové strategii sociálních služeb je nutno začít pracovat okamžitě - a řídit se přitom vládou loni schválenou závaznou Metodikou přípravy veřejných strategií. V úvodu diskutovaného dokumentu se sice uvádí, že byl zpracován v souladu s ní, jeho struktura a obsah tomu ale neodpovídají. Pokud by byly tyto práce zahájeny včas a na odpovídající úrovni, mohla by být nová strategie, hodná toho jména, na světě už koncem roku 2016.

Děkujeme za rozhovor.

Lenka Kaplanová